

EVRENİN “MERCERİ” İNSAN ÜZERİNE

Prof. Bahri SAVCI

Üniversiteden, Muammer Aksoy diye bir olay geçti: bilimse, bilim; bilimi yaşama vurmaksa, o...

İşte, daha, İstanbul Hukuk Fakültesinde, o zamanlar, Türkiye'ye yerleşmiş, alanının dünya değerlerinden bir Hoca'ya, bilimsel hizmet sunabilmesi... Kendisi, daha, henüz öğrencidir; fakat, Alman profesör'e, bilimsel çalışmalarında yardımcı olabilecek bir yeteneklik içindedir: bu konuyu bilen yapacağı bir çevrimenliği aşan, konuyu inşada katkısı olanın yardımcılığıdır.

Sonra, Freiburg Üniversitesinde, on yıl süren bir doktora çalışması... Bu on yılın bir günü bile, avarelik ile harcanmamıştır; konusunun bir katkısı olabilmek için, arama-tarama, sentezleme çalışmalarına harcanmıştır.

Sonra, doçent olarak, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde, gene bir bilim havariliği... Çünkü, kendisini, Üniversite dışında çok verimli uygulamaların çekiciliğinden alakoyarak, yaşamın türlü alanlarına insan yetiştirme işlevinde görev yapan bir kurumun öğrencilerinde, hukuk biliminin yanında, hukuk mantığının yanında, “insan vicdanı” oluşturma çışkusu ile dolu bir yaşamdır bu... Hukukçular, Prof. Aksoy'un, o zamanki alanı olan Özel Hukuk'u, türlü kaynaklardan öğrenebilirler; fakat, “Hukuk Vicdanı”nı, ancak, bilgiden ahlaka doğru giden bir formasyon içinde, ancak, Aksoy gibi Hocalardan alabilirler. Ve o zamanın S.B.F. öğrencileri, buna ermişlerdir.

1950'li yılların ortalarına gelinirken, Prof. Aksoy'daki “bilimi, yaşamın hizmetinde tutma bilinci”, yeni bir gelişime varmıştır: Türkiye'nin sorununun, bütün sosyo-politik ve kültürel dinamiklerin Atatürkçü, yani çağdaş, atılımları hızlandırmada işlevlere dört elle sarılmalarına bağlı olduğunu görmüştür. Tabii, bu görüşün gereklerinde kendi üstüne düşen katkıyı yerine getirme, kendisine pahalıya mal olmaya başlamıştır: öyle

ki, 27 Mayıs kendisini hapisanede bulmuştur. Ve yıllar boyu hapis müeyyidelerinden, ancak bu suretle kurtulabilmiştir.

Hapisten çıkıp evine gitmeden önce, elinde yeni bir dilekçe ile, Fakültemize gelmiştir: “Özel Hukuk” muhteremdir. Roma Hukuku’ndan beri, insan zekâsının ürünü olan bir olgunluğa kavuşmuştur. Fakat, Türkiye’mizin, acil ihtiyacı, “Kamu Hukuku” alanında bilgileri topluma hızla yayıp, toplumu demokratik müesseselerinin, hak ve özgürlüklerinin sahibi bilincine erdirmededir. Onun için, Anayasa Hukuku kürsüsüne katılmak istiyorum.” demiştir. Ve hemen o gün başlayan “Türkiye’nin yeniden ‘demokratik yapılaşma’ çalışmalarında görev yüklenmiştir. Ve özel hukuk alanındaki o ciddi formasyonu ile, devsel çalışma gücünün yardımı ile, Anayasa Hukuku alanında da belirgin bir uzmanlık kazanmıştır.

**

S.B.F., “İnsan Bilimleri”ni, 131 yıldır, her rejimde —her ortamda— her türlü güçlükler içinde okutan bir mekândır. Fakültenin “İnsan Hakları Merkezi”; konunun, akademik boyutları üzerinde, kısa faaliyet geçmişi içinde, dikkate değer çalışmalar yapmıştır. En dramatik 80’li yıllar başlarında bile, Evrensel Bildiri’nin kabul yıl dönümlerini, insan hakları üzerinde dolgun içerikli tebliğlerin sunulmalarıyla kutlamıştır. Pek kısa sayılmaması gereken bir aralıktan sonra, İnsan Hakları Merkezimizin çalışmaya geçmesi Türkiye’nin insan hakları konusundaki bilgilerine ve algılarına değerli katkılar getirecektir.

**

İnsan Hakları konusunun, hem doktrinde, hem uygulamada merceği “İNSAN”dır: bütün boyutları-bütün içerikleri-bütün anlamları ile insan...

Ve işte, tam bu noktada, bir başka deyimle, insanın, bu karmaşık toplumda, yeniden inşası işinde, vaz geçilmez ilke olan “İnsan Hakları Doktrini”nin Türkiye’de tanıtılması işlevinde, Prof. Aksoy’un çabalarının verimi hususunda, gene, bir an durmak gerekir. Türkiye’nin, insan hakları konusunda, çok zengin bir birikimi olmasa da, konu ile teması, hiç de yok değildir.

Önce, İslamsal doktrinde, bugünkü medeni haklara benzer, hatta kimi noktalarda, onlara eşit, haklar var olmuştur. Kimi savlara göre İslamlar, 1215 tarihli Magna Carta daha tanınmadan önce, İslamdaki, zengin insan hakları ile temasta idiler.

Bu, elbet de yanlış değildir. Magna Carta’nın dışında, insanlık, özgürlük eksenini üzerinde, haklara sahip olmuştur. Antik Grek Uygarlığının Demokrasisinde, toplumu demokratik kılan öğeler arasında, elbet de özgürlük ve gerekleri, sahnede idi. İslamda da, bu yer yüzü ilişkilerinin temeli olan

Tanrısal İstenc, kendi kulları ve Emir-ül-Müminin'in tabii olan insanlara özge kimi imtiyazlar tanımıştı: bulunan madenlerde, bulana bir pay tanıyacak kadar da ileri gitmiştir, bu imtiyazlar...

Fakat, İnsan Hakları'nın Çağdaş Batı Doktrini'nde, ne Antik Grek Özgürlükleri, ne de, bu imtiyazlar, bugün İslam ülkelerinin de imzalayarak kabul ettikleri bildiregelerin temel "idéé"si olan doktrine göre "insan" olgusunun haklarıdır. Çünkü, Eski Grek'de, devlet demek olan Cumhuriyet'in kendisi öndedir; İslam'da da, "Eşref-i Mahlukat" sayılan "İnsan"a tanınmış olan bütün olanaklar, imtiyazlar, eninde-sonunda, bireysel kişiliğinin, yani insan olma olgusunun bir bağlantısı değildir; ancak, Tanrının, ve gene Tanrının olan devletin ona lütuf ve müsadeleridir. Bu bakımdan, Tanrının yer yüzü nizamında, bu nizamın sahibi olan devlete karşı ileri sürülemez; devletten "talep" edilemez; devlet onları, lütuf ettiği gibi, geri de alabilir.

Eski Yunan'daki ve İslami çerçevedeki, insan oğluna tanınan bu ayrıcalıkların varlığı —boyut ve içerikleri— sayısal ağırlıkları tartışılmaz ve bu bir gerçektir; ve fakat der Batı Doktrini, bunlar, devletten "talep edilemez"lik nitelikleri dolayısıyla, hak olarak bağlayıcı da değildirler.

Bundan şu sonuç çıkmaktadır: niteliği şu ya da bu olmak üzere, Osmanlı'da, hak kavramı var olmuştur. Bağlayıcılık niteliği de, 1839 Tanzimat Fermanı ile gelmiştir.

Evet, Tanzimat Fermanı, listesi dar da olsa, Çağdaş İnsan Hakları Doktrini'nin gereği olan bağlayıcılığı getirmiştir: Devlet, başta, can-mal-ırz ve namus olmak üzere, artık birbirine "eşit"de saydığı "tebea"nın hukukuna uyacaktır. "Tanrının lanetine uğrama" müeyyidesi altında...

Sonraki İslahat Fermanı ve öteki mevzuat ile, Osmanlılar, 1924 Anayasası ile, Türkler, İnsan hakları kavramı ile temaslarını arttırmışlardır.

Fakat, ilk kez, 1961 Anayasası ile, Türkler, sayı-boyut-içerik-nitelik-bağlayıcılık açılarından gelişmiş ve de, teminat kurumlaşmasına kavuşmuş olarak, İnsan Hakları'yla temas kurmuşlardır.

İşte, bu büyük politik-kültürel olayın mimarlığında Prof. Muammer Aksoy, önemli katkısıyla sivrilmiş ve anılmaya hak kazanmış bir bilim adamı olmuştur. İnsan Hakları'nın, Türkiye'nin gündemine; demokrasinin çağdaş boyutlarıyla inşasının da, siyasa'nın baş köşesine geldiğini görünce, Prof. Aksoy, arkasındaki o zengin "özel hukuk" formasyonunu uğraş olmaktan çıkarmıştır. "İnsan Hakları" ve ona saygılı çağdaş demokrasi kurumlaşması konularını öğrenmeye-öğretmeye-uygulatma olanaklarını yaratma eylemine kendini vermiştir: hem de nasıl? Öğrenme ve öğretmede,

dinmez bir tutku göstererek; uygulatma savaşımında da, yılmaz bir hukuk işçisi olarak... İnsan Hakları konusunda, bütün dünya mevzuatını tarayarak; insan hakları düzenlemelerinde “hakların özleri”nin dokunulmazlıklarının sağlanmasında dünya anayasa mahkemelerinin durumlarını deşifre ederek; insan haklarının önündeki yerli mevzuatın getirdiği engelleri saptayarak... İnsan Hakları uygulamalarında en mağdur durumda olanların (başta öğretmenlerin) mahkemelerde savunmanlıklarını yaparak; ve onların uğradıkları baskıları dörderyüz sayfalık iki ciltte sergileyerek... 1961 Anayasasını hazırlamanın, hem 10 kişilik Bilim Komisyonunda, hem de, Kurucu Meclisinin içinde sözcülüğünü yaparak... Sonraki parlamento’da, demokrasi ve insan hakları konularına eksik ve yanlış bir algı ile yaklaşanlara, demokrasiyi ve insan haklarını, sabırla öğretmekanıtlamaya çalışarak... Başta, 30 yıl başkanlığını yaptığı Türk Hukuk Kurumu içinde, ve de, başka kurumlar içinde “hukukun utkusu” için ısrarlı bir etkinlik göstererek...

Bir tek tümceye bağlamak gerekirse, diyebiliriz ki, Koca Reşit Paşa gibi devlet adamlarından, Aksoy gibi üniversite hocalarına kadar, bir dizi öncünün çabaları, ve de sosyal doğamızın özlemlerinin itışı ile, Türkler, insan hakları ile, ihmal edilemeyecek kadar önemli bir zaman süreminden beri temasdadır.

Fakat, üzülerek, hemen itiraf da etmeli ki, insan hakları konusunda, çağdaş bir algı ve performans içinde de değildir, ülkemizin, hemen her dönem yöneticileri... Çünkü, kitleleri ile ve çünkü, yöneticiler ve onların dayanağı olan “birey-insan”ımız ile, onun türlü sosyal gerçeğe ve katmanları, insan hakları konusunda, çağdaş algı-bilinç-bilgi ögesinden yoksunluğunu sürdürmektedir, halâ: Evrensel bildirgenin şu 42’inci yılında bile... Çünkü, halâ, konunun temel merceği-temel ekseni olan “İNSAN”ı kavramada noksanımız vardır.

**

Evet, çağdaş boyutlarıyla ele alındığı zaman ,görürüz ki, “İNSAN”, eski çağların anlayışından daha çok boyutlu bir algı ile algılanıyor. (Ve de öyle geniş, uzun boyutlarda anlaşılacak gerekir).

Eskiden, insanların, ancak, bir bölümü “insan” sayılıyordu. O görkemli Atina’da bile, köleler-metekler, insan olmanın haklarından yoksun idiler. O görkemli Yunan felsefesi, bu konuda, ancak, Atinalı’yı yurddaş sayıyordu. Ve ancak, Atinalılara, özgürlük-eşitlik-güvence tanıyordu. Bu ad, bugünkü anlayışlara göre tam değildi. Atinalı bile, devletten özgürlüğünü isteyemezdi. Devletin önceliği-öndeliği-yüceliği vardı.

1215 Magna Carta’sı, aslında, Kralın baskısına-otoritesine karşı, ancak soyluların özgürlük-mülkiyet ve güvencelerini korumak için idi. An-

cak XVII. yüzyılın ortalarına doğrudur ki, Habeas Corpus ile, alel'ade birey'e inilebilmiştir; birey'in güvencesine varılabilmıştır.

Ve ancak, Aydınlıklar Çağı'dır ki, "tümlüğü" içinde, "İNSAN"a varabilmiştir.

Ve buradan gelen bir açıklıkla, şu çağdaş konsept'lere varılabilmıştır:

İnsan, bilinçli bir varlıktır.

İnsan, doğayı ve kendi gerçeğini, us ve bilim ile kavrar, ve kendini, us ve bilim içre yönetir.

İnsan'ın, kendi 'insan olma' doğasına bağlı, değişmez-vazgeçilmez-ferrağ edilmez-bölünmez-devir edilmez ayrıcalıkları vardır.

İşte, ancak, bundan sonradır ki, Amerikan ve Fransız bildirgelerinde ki, tüm "insan" için, bize göre, şu 5 klâsik ilke, siyasa'nın bağlayıcı evrensel kuralı olma yüceliğine ermiştir. (Burada, adı geçen iki ünlü bildirgeden önve var olan İngiliz "Bill"lerini, elbette unutmamak gerekir. Yalnız, eğer, insan hakları üzerinde, "evrensellik kazanış niteliği söz konusu edilmek istenirse, dikkatleri, 1789 üzerinde toplamak gerekir.) Bu evrensel kurallar: özgürlük-eşitlik-mülkiyet-güvence-baskıya direnme'dir. Bütün öteki hak ve özgürlükler yelpazeleri, bu 5 ilkeye indirgenebilir; bunların hepsi 5 ilkedен kaynaklanmaktadır, denebilir.

Fakat, gene de, bir eksiklik görülmeye başlanmıştır: İnsan'ın sosyo-ekonomik bir "fenoma" oluşundan yola çıkıp, onu, bu yönü ile de kavrama eksikliği...

Bu eksikliğin üzerinde, "dayanışmacı" görüş, durmamazlık edemedi: Çağdaş toplumda, siyaseten, "yöneten-yönetilen" ayrımlaşması (tefavüdü) vardır. Bu ayrımlaşmanın, "yönetenlerin Tirani"sine varmaması gerekir. Demokrasi, bunu bulmalıdır. İşte, bu tirani'ye düşmemek için, "hukuk"un üstünlüğünü sağlamak gerekir: yetkili organların "diyeceği", "dedikleri" mevzuat'a da üstün hukukun egemenliğini sağlamak... Ve, ayrıca, bu hukukun da, "sosyal dayanışma" ilkesi ve ülküsü üzerine dayanmasını sağlamak gerekir.

Kısacası: bu eğilim, çağdaş "sosyal ve ekonomik haklar"ı doğurdu. Bu: insanın, kendisini, kendi istenci doğrultusunda, kendi sorumluluğu altında, kendi gücü ile inşasına olanak vermeyen bütün ekonomik ve sosyal zayıflıkların toplumdan, toplum politikaları ile arıtlanıp, (yani bu ekonomik ve sosyal zayıflıkların toplumca giderilip) ortamın, bilcümle bütün hak ve özgürlüklerin gerçekleşeceği bir elverişlilikler ortamı kılınmasıdır.

Sözkonusu olan bu eksikliğin, bir demokratik düzende, bir yöntemle pratikte giderilmesinin yolları işaret edilmiştir: Kapitalizmin beşiği olan İngiltere’de, Lord Beveridge, bu husustaki sosyal politikaların amacını şöyle işaret etmiştir: Çalışan’a iş; işine, haklı ücret; elinde olmayan nedenlerle çalışamayacak duruma geldiğinde, kendisinin ve ailesinin, sefalete düşmemesinin sağlanması...

Franklin Delano Roosevelt, daha İkinci Dünya Savaşı içinde, yoksullukta-açlıktan-cehaletten-korkudan azadelik ilkelerini ilân etti.

Ondan, yaklaşık 25 yıl sonra, Johnson, insan oğlunu, belli bir çağdaş yaşam düzeyinden aşağıda bırakmayacak, bir “Büyük Toplum” tasarımı- nı, bütün Amerikalılar için geçerli olmak üzere, öngördü.

Vakıa, iş-ücret-emeklilik ilişkileri, hemen her yerde, mutlu çözüm verecek politikalara kavuşmuştur denilemez. Roosevelt’in önerdiği “azadeli-likler”e ulaşıldığı da, ileri sürülemez. Fakat, artık, bütün çağdaş anayasa- lar, dizi-dizi, “sosyal ve ekonomik haklar” ilân etmişlerdir. Bunlara ek- lenen uluslararası bildirgeler ve mevzuat, toplumlarda sosyal açıdan za- yıf olanların statülerini düzelylendirmek üzere, ilkeler üretmişlerdir.

Fakat, ekonomik-sosyal haklar üzerinde, ne Birleşmiş Milletler Ev- rensel Bildirgesi, ne Avrupa Konseyi mevzuatı, ne Helsinki Nihai Vesika- sı, ne 90 sonlarının Paris Şartı, bir yoğunluk göstermemektedir.

Bu son belgeler, daha çok, bir fiziksel-entellektüel özgürlük ve fizik- sel güvence üzerinde durmaktadır. Bu da nedensiz değildir:

İki Dünya Savaşı sonrası ortamda, insanların-toplumların fiziksel öz- gürlüğü ve güvencesi, daha ivedi bir sorun olarak suyun üstüne çıkmış- tır. Ondan dolayı, uluslararası belgeler, bunlar üzerinde yoğunlaşmak zo- runda kalmıştır.

Şöyle demek, belki daha doğru olacaktır: Dünya Savaşları ile, bir di- zi yerel savaşlar, sağ ve sol otoritaryanizmler yaratmıştır. Bunlar, insan oğlunun bedenine-düşüncesine, akıl almaz haşinlikler getirmiştir. Bunla- rın arıtlanması, ilk yaşamsal zorunluluk olmuştur.

Ama, öte yandan da, insan ve boyutları anlayışı, çok gelişmiştir. Bu gelişim evresinde, şu hususlar, artık, “İnsan Gerçeği”nin temel öğeleri ol- muştur:

Bu yaşamda, “birey-insan”, temeldir.

Birey-insan, kendini; kendi sorumluluğu altında, kendi istenci doğ- rultusunda, kendi olanaklarıyla “inşa” serbestliğine sahiptir.

Ama, bu birey-insan, soyut ve toplumsallıktan kopuk bir varlık değildir: aile-meslek-sosyal katman-ulus gibi türlü kesimler ve dünya bütünü içindedir. Bunlar, bir yandan, "yaşam"ın kesin ön ortamı ve koşuldur. Fakat, öte yandan da, bu birimler, "birey-insan"ın temel sorunudur: yani, hem, bu ortamların dışında yaşamak olanaksızdır; hem de "birey-insan", bu ortamlardan gelen dizi-dizi "güçsüzlük"lerle çevrilidir. Ve bunları insanın, birey olarak, kendileyin aşması olanaksızdır.

Öyle ise, çağdaş anlayışa göre, insan, birey, tüm bu kesimler ve bütünlük içindeki tüm statülerinde tanınmak-geliştirilmek-korunmak gereksinmesi içindedir.

Birey-insan, ve onun tüm boyutları üzerindeki yeni görüş işte buradadır: bütün kesimler ve bütünlük içinde, insan onuruna layık bir kişilik içinde varolmak-gelişerek yaşamak... Bunu sağlayan bir dayanışmayı kurup işletmek...

Yukarda işaret etmiştik: XVIII. Yüzyıl felsefesi klâsik ilkeleri getirmişti. Amerikan ve Fransız Devrimleri de, onları, bir dizi "insan hak ve özgürlükleri" ile yaşama geçirmişti: özgürlük-eşitlik-(fiziksel) güvence-mülkiyet-baskıya direnme...

Şimdilerde de insan, şu durum ve kesimler içindedir: bireylik (birey olma varlığı)-aile-meslek-sosyal katman-ulus-uluslararası kesim ve durumları...

Öyleyse, insan üzerindeki yeni anlayışlara sadık kalarak, klâsik ilkeleri, özlerinden saptırmadan, bu kesimler ve durumlar içinde, yeniden anlamlaştırmak gerekir:

Bireyi ele alalım: Birey-insan, XX. Yüzyılın, daha ilk çeyreğinden başlamak üzere, "militar ve totaliter" sistemler altında, çok sıkıştırılmıştır. Birinci Dünya Savaşından önceki Merkezsel İmparatorluk Militarizmi, birey-insanı, çok ihmal etmiştir; onu sosyal değerlendirmeler alanında gerilere itmiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra da, totalitaryanizmler-otoritaryanizmler, yani sağ ve sol diktatoryalar, birey-insanı, nerede ise sosyal değerlendirmeler alanından silmiştir. Sağ ve sol diktatoryal kapalı toplumlar-kapalı yönetimler, bireyi, insan kalitesi içinde değil, araç olma değeri içinde anlamışlardır. Ayrıca, imhaya da yönelmişlerdir: kimi yerde ortodoks bir rejimci olmadığı için, ya da liberal olduğu için; kimi yerlerde de, komünist, sosyal demokrat olduğu için, hatta, kimi yerlerde, yahudi olduğu için, gibi nedenlerle, bireyi imha felsefeleri ve politikaları uygulanmıştır. Şimdilerde bile, "renkli" olduğu için, "Arap" olduğu için, "Filistinli" olduğu için, insan oğlunun, imhaya kurban edilmesi sürüyor. Ayrıca şunu söyleyebiliriz: Kalkınmayı, vahşi kapitalistik yöntemler için-

de, üst sosyal katmanlar yararında, alt sosyal katmanların omuzları üzerinde gerçekleştirme eğilimi. "birey-insanı" o, aile-meslek-sosyal katman statüleri içinde, ezik tutmak eğilimini gütmektedir.

Öyle ise, insan üzerindeki çağdaş anlayışa koşut olarak, yeni bir değerlendirilmeye gitmek gerekmektedir. Şöyle ki:

Klasik ilkelerin ilki olan "ÖZGÜRLÜK", artık, fiziksel boyutu aşmıştır; "Yaşam Hakkı ve Gereklere" boyutuna çıkmıştır. "EŞİTLİK", yasalar önünde "herkes" in, aynı hukuksal ve sosyal statüler içindekilerin de "bir-birlerine eşitliği" anlamını da aşmıştır; sosyal ve ekonomik açılardan "sömürülmemeye", "sömürüden azade (kurtulma) olgusu içinde eşitlik" düzeyine çıkmıştır; ailesince-sosyal kesitince (sınıfınca)-ulusunca-uluslararası güçlerce, örgütlerce, düzenlerce sömürülmemeye boyutuna çıkmıştır. "GÜVENCE", kamu otoritelerine ve ajanlarına karşı fiziksel garantilere kavuşmayı aşmıştır; sosyal ve ekonomik zayıflıklardan kurtulmuşluk yönünde gelişimlere kavuşmuştur. "MÜLKİYET", yalnız ona sahip olanın, mirasçısının, girişimcinin ayrıcalığı olmaktan çıkmıştır; kimin elinde olursa olsun, "TOPLUMA YARAR KAVRAMI" içinde, sosyal renkli bir hak sayılmaya doğru genişlemiştir. "BASKIYA DİRENME", isyan-baş kaldırma-ihtilâl hakkı olmayı aşmıştır. Çünkü, bunu, hem hukukca açıklamak olanaksızdır; hem de çağımızın pek büyük yaptırım gücüne ulaşmış olan devlete karşı, eylemsel olarak gerçekleştirme zorlaşmıştır. Bundan dolayı, bu hakka da yeni bir boyut aranmıştır; böylece, direnme hakkı, toplumların, onun siyasallaşması olan devletten, kendisine direnme zorunda kalınmayacak yolda, her yönden, birey-insan, ailesi, mesleği, katmanı açılarından "DÜZENLENMESİNİ İSTEMEK HAKKI"na dönüşmüştür, bir başka deyimle, bu konu, şunu demeye getirir olmuştur: Toplum, onun siyasallaşması olan devlet, insan haklarını, her yönden öyle tanımalı ki; bu hakları gerçekleştirmek üzere öyle örgütlenmeli ve düzenlenmeli ki; bu tanıma ve düzen içinde, birey-insanın, ailesinin, mesleğinin, katmanının, tüm fiziksel-sosyal-ekonomik-kültürel hak ve özgürlükleri, dokunulmaz ve bozulamaz kalsın; bozulduğu zaman da, hemen bozulmanın giderilme süreci, bütün gereklileriyle birlikte, işleyip, onarılma gerçekleşsin... Ve böylece, DİRENMEYE GEREK KALMASIN...

Yani, çağımızda, "İNSAN", çok boyutlu bir fenomen olmuştur.

İnsan, bütün boyutlarında, yani, hem fiziksel, hem sosyal-ekonomik-kültürel yönlerden, özgürlüğün-eşitliğin-güvencenin konusu olmuştur. Bütün bunlara kavuşması gerekir. Ancak o zamandır ki gerçekten insan haklarından söz edilebilir.

İşte, bundan dolayıdır ki; Dünya Savaşlarından sonraki dönemlerde, bütün demokratik anayasalar her yönden, dizi dizi özgürlük ve hakları içermeye başlamıştır.

Gene bundan dolayıdır ki, İkinci Dünya Savaşından sonra, bütün uluslararası kuruluşların belgeleri, dizi-dizi, insan hakları üretmeye başlamıştır; ve hatta, bir yandan ülkeleri bunlarla bağlarken, öteyandan da, klâsik devlet egemenliği kavramlarını aşarak, özgürlük ve hakların teminat kurumlaşmasına girişmiş, ve, yaptırım kapılarını açmıştır.

**

Bu arada, acaba Türkiyemizin durumu nedir?

Bunu saptamak, saptamakla kalmayıp, Türkiyemizi, "İNSAN" ve onun "ÖZGÜRLÜK VE HAKLARI" konusundaki "ÇAĞDAŞ ANLAYIŞ VE DÜZEN"e kavuşturma gelişiminin kapılarını da, ardına kadar açmak gerekir.

Bir ilk değerlendirme, acı da olsa şudur: Türkiye, iç hukuk açısından, insan hakları konusunda, çağdaş boyutların gerisindedir. Bunu, yerli düzenlemelerde, yalnız, çağdaş örnekten geri kalmış olma anlamında söylemiyoruz; daha derindeki bir anlamı belirtmek için söylüyoruz: Türkiye, özgürlük ve hakları konusunda, "ÖZÜN DOKUNULMAZLIĞI" kavramında, çağdaş düzeyden geridedir; hatta, bilerek geridedir.

Söyle ki:

Bilindiği üzere, özgürlükler ve gerektirdiği haklar, yasalarla düzenlenir. Düzenlemenin ölçütlerini de, Anayasa verir.

61 Anayasası, şu konuda, buyurucu ilkesini de koymuştur: yasa, özgürlük ve gerektirdiği hakları düzenlerken, doğal olarak, Anayasada gösterilen ölçütleri kullanacaktır. Yasa, şu ölçütlerin boyutlarını zamanın-mekânın-ülkece içinde bulunan durumların (ki, bunlar da, olağanüstü durumlar, sıkı yönetim gibi durumlar olarak Anayasada gösterilmiştir), nezaketlerine göre, saptayabiliriz. Ama, düzenleyici yasa hiçbir zaman, her hangi bir nedene dayanarak, "ÖZGÜRLÜK VE HAKLARIN 'ÖZÜ'NE DOKUNAMAZ." Bu, özgürlük ve hakları, düzenleme gerekçesiyle, eline alır almaz, onları, "bireysel-kişisel-çağdaş algılardan yoksun" kısıntılı bir düzene bağlama eğilimindeki yöneticilere karşı, ciddi bir durdurucu hükümdür. Çünkü, bu eğilimdeki "Yönetici İsteng"lerin (İktidarların), kendi öznel görüşlerine göre yaptıkları "ÖZGÜRLÜĞÜ-HAKKI", "ÖZÜNDE YOK EDİCİ-KISICI" bir düzenlemeyi, "YETKİLİ YARGI YERİ", Anayasanın, çağdaş hukuk algılarının ışığı altındaki anlamını-boyutunu-içeriğini-"özü"nü arayarak inceler ve söz konusu özgür-

lük ve hakkın özünden yoksun kılındığı sonucuna varır ise, düzenlemeyi bozar, ve, söz konusu özgürlük ve hakkın, özünün dokunulmaz kalacağı bir yeni düzenlemeye doğru, “yönetici istenci” (İktidarı) aydınlatmış da olur. Bu ona bir direktif, ve onun yerine bir yeni düzenlemeyi, bizzat yapma değildir, demokratik Anayasanın, “öz”den neyi kasıt ettiğinin deyimidir. İktidarın yerini alma değildir; onu, Anayasanın-demokratik algının üzerinde, “uyarma-aydınlatma”dır. Öyle ki, bu uyarı anlaşılmazsa, iptal edilen düzenlemenin yeri ona göre doldurulamazsa, ortada bir boşluk kalacağına ihtarır. Kimi zaman, bunu anlamayan İktidarlar, boşlukları dolduracakları yerde, “öz”e, ve, Anayasanın kimi açık hükümlerine aykırılık nedeni ile yetkili yargı yerinin yaptığı iptali, “yargının, yasma ve yürütme’nin yerini aldığı” biçiminde yorumlarla, “devletin siyasal örgütlenmesi”ndeki demokratikliğin ötesine düşmüşlerdir.

61 Anayasası, ayrıca, devleti, “iktisadi ve sosyal hakları” yerine getirip gerçekleştirme ile de ödevlendirmiştir. Bu, “İNSAN”ın, çağdaş anlayış içindeki yerinin kavrandığını gösteren bir hükümdür.

Evet, insanın bu çağdaş anlayışının insan hakları alanına yansması sonucudur ki, devlete, insan özgürlükleri ve hakları alanında, bir “ikili ödev” ve “görev” düşmektedir: “İnsan Hakları Doktrini”nin “yapma” dediklerini, yapmamak; tersine, “yap” dediklerini de yapmak...

Çağdaş insan anlayışını, özellikle, sosyal hak ve özgürlükler-ekonomik hak ve özgürlükler alanlarında, zayıflıkları-acizleri-yoksunlukları-korkuları kaldırma; yerine, insan-ailesine-mesleğine-sosyal kesitine, insan onuruna lâyık olanaklar, ayrıcalıklar, güvenceler getirme ödev ve görevini yüklemiştir.

Böylece, 61 Anayasasında, devletin, özgürlük ve hakların “öz”üne dokunamaması; Anayasada gösterilen bir dizi sosyal-ekonomik-kültürel hakları sağlamada ve gerçekleştirmede görev sahibi olması gibi, bir çağdaş düzey öngörülmüştür.

Fakat ,gene aynı Anayasa, başka bir hükmü ile, (madde 53), devlete (daha doğrusu, o andaki İktidara) bu ödev ve görevinden kaçınma yolunu da açmıştır: devlet bu ödev ve görevini, “iktisadi gelişme gereklerine” göre, ve de ,ayrıca, “mali kaynaklarının yeterliliğine göre” ölçütledebilecektir.

Bunların açık anlamları nedir?

Devlet, “iktisadi gelişme gereğidir” diyerek ,gerçekte, üst sosyal katmanlar yararına elverişlilikler tanırken, alt sosyal katmanları kimi iktisadi ve sosyal haklarından yoksun bırakabilir: gelişmeyi, sırf onların

omuzlarına yükleyen bir sübjektif değerlendirmeye kapılabilir. Kendi sübjektif anlayışına göre yarattığı kaynakları, gene, kendi sübjektif anlayışına göre, yönlendirerek, çok önemli sosyal-ekonomik-kültürel hakları akamete uğratabilir.

Oysa ki, çağdaş devletin görevi, özgürlükler alanında, bütün haklar alanında, "kaynak-olanak-elverişlilik" yaratmaktır. Öyle ki, "gelirine göre hizmet sunma" yerine, "gerekli hizmetlere yetecek kaynakları yaratma" ilkesinden yola çıkarak bütçe yapma yoluna gidilmek, bu kaynakları bulma, "çağdaş devlet anlayışı" olmuştur. Bu bakımdan, 61, çağdaş konseptte, biraz yabancı düşmüştür. "Sosyal ve ekonomik, kültürel haklar alanlarında, yeni anayasalarda, bu ve buna benzer hükümler vardır". mazereti, ileri sürülemez. "Çağdaş insan ve onun özgürlük ve haklarının çağdaş boyutları" diye bir anlayış biçimi varsa, devletin niteliği ve görevlerinin alanı, ona göre saptanır.

82 Anayasasına gelince; bu Anayasa, "ÖZ" konusunda, oldukça yabancılaşmış bir durumdadır.

Bir açıdan, özgürlük ve gerektirdiği hakların ulu-orta sınırlanamayacağı kabul etmiştir: sınırlamalar; ancak Anayasada gösterilen genel ölçütlere göre sınırlanabilir; ya da, o özgürlük ve hak için konmuş, özel ölçütlere göre sınırlama yapılı.

Fakat, burada, derin analizine girmesek de, bu ölçütlerin 61 Anayasasından ve çağdaş anlayışından geri kaldıkları, bir genel kanıdır. Onu, bir tümce ile özetlemek gerekirse, denebilir ki: 82 Anayasası, Türkiye'nin eriştiği sosyo- politik ve kültürel düzeyi, kökünden göğüsleyip, Merkeziyetçiliğini bütün boyutlarıyla kuramamıştır; ulaşılmış olan o düzeyin etkilerini toptan silmemiştir; o yüzden, 61 Anayasasında kendini bulan çağdaş konseptin kurumlarını, adeta, yinelemek zorunda kalmıştır; ve fakat, kendisine çıkış noktası olan 12 Eylül'ün felsefesine uyararak, bu kurumları, çağdaş içeriklerinden, mekanizmalarından, boyutlarından yoksun kılmıştır.

Özgürlük ve haklar, yelpazelenmelerinde-içeriklerinde-mekanizmalarında-korunma garantilerinde türlü kısıntılara uğrarken, 12 Eylül felsefesinin doğal sonucu olarak, "öz"lerinin dokunulmazlığı konusunda da, kısıntıya uğramıştır: "öz"ün, her hal ve kârda dokunulmazlığı ilkesi gölgeye çekilmiştir.

Bir başka deyimle bir saptama gerekirse, şöyle söyleyebiliriz: 82'ye göre de, "yönetici istenç", özgürlükleri ve hakları, ulu-orta düzenlemeyecektir, ancak, Anayasada gösterilen "genel" ve "özel" ölçütler içinde kalacaktır. Ayrıca da, 61'in "öz" kuramına bir nazire olarak, "DEMOKRATİK

TOPLUM DÜZENİNİN GEREKLERİ"ne uyacaktır. Yani; yönetici istenc, bir düzenleme yaparken, özgürlük ve hakları, ancak, "demokratik toplum gereği" kadar sınırlayabilir, bu gereği aşan daha dar bir sınırlama yapamaz. Bu onu, demokratik toplum olma niteliği dışına atar ki, 82, buna cevaz vermez. Ayrıca 82 ele alınmış özgürlük ve hakda, o özgürlük ve hak için öngörülmüş olan "amacı" aşan sınırlamalaya da cevaz vermez: sınırlama; bir yandan, "demokratik toplum düzeninin gerekleri" ölçütüne bağlanırken, bir yandan da, ve, ayrıca da, "özgürlük ve hakkın "amacı" denen ölçüte bağlanmıştır.

Bu tutum, iyi bir garanti ögesi gibi gözükür, ama, aslında değildir.

61'de, "öz" korunmuştu. 82'de, bundan vazgeçilmiş, "demokratik toplum düzeni gereği", korunmuştur. Bu ayırım, "öz" kavramlarından daha açık olmayıp, yasa koyucuyu, daha açık ve kesin bir yolda, özgürlükler karşısında bağlama gereksinmesinden de doğmamıştır. Tersine, özgürlükler konusunda, yasa koyucuyu, daha serbest bırakma, onu, demokratik toplum düzenini koruma gerekçesi altında, daha darlaştırıcı bir anlayışta, daha serbest bırakma gereksinmesi duyulmuştur:

"Öz", doğal bir hukuk algısıyla, daha kolay anlaşılabilen bir hukuksal yapıya sahiptir. "Öz", somut bir nesnedir. Doğal bir hukuk mantığı ile, kendisine daha gerçekçi bir yaklaşım gösterilebilir. Yeterli bir hukuk formasyonu almış yasamacı-yönetici-yargıç, hatta, toplumsal gerçeğe yeterli bir sağduyu ile bakabilen herkes, bir özgürlük ve hak kurumunun "öz"ünü, kolayca yakalayabilir. Çünkü bu, eninde-sonunda, somut bir durumun takdiri olacaktır. Somutluk durumu, işi kolaylaştırır.

Fakat, "demokratik toplum düzeni" ve onun gerekleri, ve de, söz konusu hakkın "amacı", daha soyut ve genel konulardır. Kavranmaları, bizi siyasal açılara götürür. Üzerlerinde türlü anlayış varyasyonları yapılabilir. Bunlar; içeriğini anlamada, çerçevesini çizmede değişik anlaşımara açık konulardır. Bundan dolayı da, yasama organını sınırlamada ölçüt olarak kullanılmaları, daha zordur. İşe, siyasal-algı siyasal-görüş siyasal-yarar öğeleri, kolayca karışabilir.

Onun için demek zorunda kalırız ki; 82 Anayasası; özgürlük ve hakların düzenlenmesinde, "yönetici istenc"e, sınırlamasını, daha dar tutma olanağı vermiştir.

Bir başka deyimle söylemek gerekirse diyebiliriz ki: hak'kın "öz"ünü, bir hukuksallık içinde, daha kolay belirleyebiliriz, ve bu nedenle, onun, "sınırlılık işlevini" daha kolay algılayabiliriz. Çünkü konu, aslında, bir hukuksallık içindedir. Bu bakımdan da, "Özün dokunulmazlığı kuralı", daha iyi bir güvence oluşturmuş olur.

Bir “demokratik toplum”un ne olduğu —böyle bir toplum “düzeninin” neden ibaret olduğu— onun “gereğinin” neler olduğu, hukuksal algıyı aşan bir “siyasal takdir” konusudur. İşin içine, parlamenter çoğunluğun siyasal anlaşmaları girer; bu da, uyulacak sınırın daha daralmışlığını getirir.

Burada, genel olarak, anayasacılığın bir sorununu bir kez daha vurgulayarak, konunun bu yönünü kapatmak istiyorum:

Genelde, anayasalar, özgürlükler konusunda, devlete buyurur: “şunu yap”, “şunu yapma” der.

Oysa ki, gene bu anayasalar, genel olarak, ve kimi bahanelere dayanarak, devlete yüklediği “yap” görevini ve ödevini yerine getirmekten kaçınma olanağı vermektedirler. Klâsik bahane; “iktisadi istikrarın korunması” - “mali kaynakların yeterliliği” formüllerinde deyimini bulmuştur. Bu nedeni işleterek, devlet, anayasanın, kendisine “yap” dediği kimi iktisadi ve sosyal görevlerinden kaçınabilir. Bunun tipik örneğini, 61’de görebiliriz. Bu Anayasa “iktisadi istikrar” gereği, kimi “sosyal ve ekonomik haklardan kaçabilir.

“İktisadi istikrar” ne demektir?

Devletin, iktisadi büyümeyi sağlamak için, iktisadi ilişkileri bir düzene, bir dengeye bağlaması demektir. Bu cümleden olmak üzere, siyasal iktidarların, kalkınma stratejilerini, bu hususta, “yük” paylaşım yöntemlerini, şu, yada bu katmanlar üzerine kaydırma politikaları demektir.

Şimdi, devlet, daha doğrusu, o dönem içinde, devlet gücünü kullanan siyasal iktidar, devletin, alt sosyal katmanlara sunma zorunda olduğu ekonomik ve sosyal hakların bir bölümünden, “yük dağıtma politikası” ile kurduğu “iktisadi istikrar”ın korunması gerekçesi ile, vazgeçebilir.

Hele, “mali kaynak” gerekçesi, büsbütün doyuruculuktan uzak tutumlara yol açabilir: üst sosyal katmanlı bir iktidar, elindeki mali kaynakları, o üst sosyal katmanlar yararına kullanmayı yeğleyip, alt sosyal katmanlar yararına olan kimi ekonomik ve sosyal hizmetleri sunmada, elinde kaynak kalmadığını ileri sürebilir.

Bütün bu söylenenlerin ışığı altında, bir genel tanılamayı yinelemekten kaçınmazsak, diyebiliriz ki: özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra, bütün demokratik anayasalar, dizi-dizi, insan hakları içermeye başlamıştır. Ayrıca, uluslararası belgeler de, dizi-dizi insan hakları üretmeye başlamıştır. Ayrıca bütün ülkelerin de bunlarla bağlanması yoluna girilmişmiştir.

Bizdeki durumu saptamaya gelince; acısı ile, olumsuz ve olumlu istidatlarıyla, görünüm şöyledir:

İç hukuk açısından: şu üç gözlemde bulunma zorundayız: özgürlükler ve onların gerektirdiği bütün haklar listemiz, “yayılm yelpaze”sinde, “uzanım boyutları”nda, çağdaş zenginlikte değildir. Ayrıca, ekonomide, liberal; kültürde, gelenekçi ve maneviyatçı; siyasal demokraside, “tek”in velayetçiliği-vesayetçiliği- “karar tekerciliği merkezisi” olan “yönetici istenç”lerin ağırlığı altında olmaktan gelen “çağdaş ‘konsensüs demokrasisi’ dışı” uygulamalar içindedir. Ve bir üçüncü nokta olarak da, özgürlük ve hakların “öz”ünün dokunulmazlığını algılamada ve uygulamada, espri ve örgütlenme eksikliği içindedir.

Uluslararası hukuk açısından da: şu iki hususu gözlemlemek zorundayız: bütün dünyaya, dizi-dizi insan hakları üreten uluslararası belgelerin, tümünü, Türkiye için de geçerli kılmış durumda değiliz; ve, geçerli kıldıklarımıza da, hem gereksiz, hem de, kimi zaman, hukukça yanlış çinkeler koyma yanlışları içindeyiz.

NEDEN BÖYLEDİR?

Yanıtı ,aslında, çok basit bir genelleme içindedir: “İNSAN”ı, Batı’yı Batı yapan çağdaş içerikleri ve boyutlarıyla anlamadaki eksiklik...

Bu genellemeyi biraz açmak gerekir:

Türkiye ve Türkler, özellikle, eski Grek-latin, reformasyon, Aydınliklar Çağı, XVIII. yüzyıl demokrasi devrimlerini verilerine, birikimlerine, “YAŞAYARAK” kavuşmamışlardır. Bu yüzden de, bütün bu gelişim çizgisinin verilerinin ve birikimlerinin ekseni olan, merceği olan “İNSAN”ı, bütün boyutları ve içerikleri ile kavramada eksiklikleri vardır.

Batı’da, insanın “siyasal istilzamları”, klâsik demokrasiyi, giderek konsensüs demokrasisini yaratmıştır. İnsanın “ekonomik-kültürel sosyal istilzamları”da, demokrasiye toplumsal bir içerik ve uygulama getirmiştir. Türkiye ve Türkler, bunları yaratan devrimleri-gelişimleri, ta içinde olarak yaşamamıştır; ve dolayısıyla bunları ta içinden algılamada yetersizliği olmuştur; ve bundan dolayı, “insan için olan yapımları” (performansları) yerine getirmede güçlükler olmuştur.

Ama, Türkiye’nin ve türklerin insana —onun haklarına— onun da koşulu olan sosyo-kültürel ve ekonomik içerikli demokrasiye (konsensüs demokrasisine) ulaşmadaki bu handikabına karşın, bir de “istidad”ı oluşmuştur: 200 yıllık bir “islahat-devrim” sürecini yaşamaktan gelen bir istidat...

Evet, greko-latin'den başlayıp demokrasi devrimlerinden geçen bir çizgi üzerindeki dünya kalıtına, bizzat yaşayarak sahip olma şansından uzak kalmışlık vardır; ama, Batı ile yan-yana, kucak-kucağa yaşamaktan gelip, 200 yıldır da, bir "süreç" halinde algılanan bir gelişim devinimleri vardır ki, bunlar, Türkiye'nin ve Türklerin, çağdaş kavramları-kurumları özümseyip sindirmesi istidadı yaratmıştır. (Bunun en büyük kanıtı Abdülhamit-İttihad ve Terakki'nin üçlü oligarşisi-tek parti merkeziliği-Demokrat Partinin ikili oligarşisi-askersel müdahaleler çizgilerinin, hep aşılabilmiş olmasıdır.)

Bir başka deyimle, Türkiye'nin ve Türklerin, insan'a, onun siyasal istilzama olan demokrasi'ye; onun çağdaş deyimli olan sosyo-kültürel ve ekonomik içerikli konsensüs demokrasisi'ne olan güçlüklerinin ve istidatlarının öyküsünün çizgisi, şudur:

1 — Kapalı Toplum: "İnsan", "İnsan'ın istilzamları" konularında çağdaş anlaşımara —çağdaş kurumlaşmalara— çağdaş yaşam üsluplarına ermedeki güçlüklerimiz, kapalı toplum oluşluğundan geliyor.

Türkiye, temelde, özgürlüğe ve onun rejimine kapalı bir "doğa"dan yola çıkmıştır: Türkiye, "Orta-Asyalı", "Küçük-Asyalı" yaşam biçimlerinin içinden yola çıkmıştır.

Bu, ne demektir?

Çok özet olarak, bunu, şöyle anlatmayı deneyelim:

Bugünkü Cumhuriyet Türkleri, temeldeki kökenlerini Orta-Asya'dan alırlar. Ve, hiç kuşkusuz, oradan kimi politik-sosyal ve kültürel ilkeler-kurumlar gelenekler, yaşam biçimleri getirmişlerdir: aile içinde, kabile ve klan içinde, yerleşik toplum düzeni örgütlenmesi içinde, ve en sonunda, siyasal yapılanma içinde, ata-erkillik" merceğinde bir kuvvetli "merkezci otoritercilik"; bu geleneklerin güçlü ve egemen eksenini oluşturur. Bunun siyasal deyimli ve sosyal anlamı, bütün gücün-yetkinin-karar verme ve yönetme işlevinin; aile başkanında-klan başkanında-devlet başkanında toplanması; oradan da, etkili bir yolda, yani, durdurucu bir yolda herhangi bir denetime bağlanmadan, serbestçe ve rahatlıkla kullanılmasıdır. Bu "hakanlık otoriterliliği" rejiminin geleneğidir.

Bu rejim, Küçük-Asya'daki Türkleri etkilerken, buna, Orta-Doğu'dan kaynaklanan bir başka gelenek eklenmiştir. Emir-Ül-Müminin otoriterliliği... Bu: yeryüzü egemeninin, bütün gücünü, Tanrıdan alması; onu, yeryüzünde, Tanrının gölgesi olarak kullanması; bu nedenle, yeryüzü iktidarının da, Tanrı iktidarı gibi sınırsız olması; kullanılanın kendi vicdanından başka bir yeryüzü kurumunca denetlenmeden, hesaba çekilmeden, gene sınırsız olarak kullanılması rejimidir.

Özetle söylemek gerekirse diyebiliriz ki: Osmanlılar ile Cumhuriyet Türkleri, hakanlık ve emir-ül-müminin otoriterciliği geleneği altında bir politik, hatta, sosyo-politik etki altındadırlar. Üstelik, greko-latin'den Aydınlıklar Çağı'na gelen sosyo-ekonomik ve kültürel değerler-kurumlar gelişmesini yaşamaktan da uzak olarak...

Bu çağdaş verilerin önünde, bir "Kapalı Toplum Yaşamı Biçimi"dir; onun içinde oluşluk da, "İNSAN"ı-"İNSAN İSTİLAZAMLARI"nı, Batı nite-likleri ve üslupları içinde anlamaya uzak kalmışlıktır.

Çağdaş "insan"a ve "çağdaş insanın istilzamları"na uzak bir kapalı toplum yaşamı içinde de, işte bu insana ve onun istilzamlarına dayalı Batı Demokrasisi ilkelerini kavrayarak, onun kurumlarını kurup işletmekte, elbet, kimi güçlükler olacaktır.

2 — "Açılım Süreci: Ama buna karşın, toplumumuzda, Batılılaşma istidatlarından söz etmiştik.

Bu istidat, Türkiye'nin, 200 yıllık bir "AÇILIM SÜRECİ" içinde oluş- luğundan gelmektedir.

Evet, bugünkü Türkiye ile Türkler, ta Osmanlılardan beri, 200 yıldır, ad olarak, kendisine, BATILILAŞMA dediğimiz, içerik olarak, insana ve onun istilzamlarına doğru açılım dediğimiz bir süreç içindedir. Bunun siyasal deyimini: ÖZGÜRLÜĞE ve onun rejimi olan DEMOKRASIYE açıl- mıştır.

Bunun kahramanları ve öyküsü, satır başlarıyla, şudur:

OSMANLI ISLAHATLAR: en koyu merkezîyetçiliğin, ve demokra- siye yabancılığın, (hatta "bigânelik" in) egemen olduğu koyu saltlık dö- neminde bile, kimi Osmanlı ricali, yeni arayışlara girmişlerdir. (Adını ettiğimiz "bigânelik", şuradadır: bütün dünyayı sarsmakta olan Fransız İhtilâli sırasında, İstanbul'da oturan "Özgürlük ve hatta, Cumhuriyet" yanlısı hristiyanlar, Fransa'da olup biten "Özgürlük ve Cumhuriyet" gös- terilerine benzer tören ve kutlamalar yapmaktadırlar. Bu devinim ve gös- teriler, İstanbul'daki, 1789 karşıtı "Avrupalı Saltçı-Merkezîyetçi" devlet- lerin elçiliklerinin dikkatini çekmiş ve onları ürkütmüştür. Bu gösterilerin yasaklanması için Sadaret'i uyarmışlardır. Uyarılarının etkisini arttır- mak için de, "Efendim, bunlar, başlarında Cumhuriyet serpuşlarıyla, hü- kümdarlığınızın merkezi İstanbul'da saltlık aleyhinde nümayiş yapıyor- lar" demişlerdir. 1789'un ayırımında olmayan yetkililer, "Fransa'da olup bitenlerin kendilerini ilgilendirmeyeceğini bildirerek, isterlerse, kafaları- na küfe geçirerek dolaşsınlar" yanıtını vermişlerdir.)

Bu Osmanlı ricali'nin arayışları, fen-yönetim-egitim alanlarında, hat-

ta siyasal yapı alanında islahat projelerine yansımıştır. Yeni bir düzenlemenin getireceği erdemleri, Padişah'a anımsatma oluşturmuştur. Tanzimat'ın doğuşu, böyle olmuştur.

GENÇ OSMANLILAR: Bir Meşrutiyete ulaşırsa, İmparatorluk'daki sorunların çözülme istidadı kazanacağını ummuşlardır. Yani, Halife-Sultan'ın, daha önce, Tanzimat ile sınırlanmış sultanı, şimdi, bir ortaklaşmaya bağlanırsa, bütün sorunların çözülme kapısının açılacağı umulmuştur. Çünkü, Osmanlılık ekseninde bir meşrutiyet, adaleti, hakkı getirecektir.

GENÇ TÜRKLER: İslamlık-Türklük-Muassırlık ilkeleri üzerinde, iktisat olarak liberalleşme/sanayileşme, sosyal olarak halkı uyandırma/ yandaş yaratma devinimine girişmişlerdir. Yenileşmeye, bu kapıdan girilecektir.

KUVA-YI MİLLİYE: uluslaşma/ulusal egemenleşme/yazgısını kendi eline alarak kişileşme/çağdaş bir toplum birimi olmaya dönüşme (asri bir heyet-i içtimaiye olma) devinimi ve eylemidir.

Uluslaşma, şuradadır: Milli Misak sınırları içinde, bir siyasal süreç... Bu, Milli Misak içindeki bütün öğelerin; tarihten gelen, siyasal zorunlukların doğal sonucu olarak doğan bir siyasal istemden gelen bir "birleşik yaşam" bilincinde bir siyasal konsensüstür.

Tarihten gelen zorunluklar ile, siyasanın, "bir arada yaşama" isteminden gelen dilekler, Milli Misak sınırları içinde, bir "Ulus Moral Kişiliği" yaratmıştır.

Ulusal Egemenleşme de, şuradadır: İşte bu coğrafya üzerinde, bu moral birleşiminde, "kuva-yı milliyeyi amel, irade-i milliyeti hakim" kılıcı bir kişilik/sahiplik yaratmak... Yönetici istenç, ancak böyle oluşacak; bütün "karar"lar, böyle alınacaktır.

Ulusal Yazgıyı Çizme Olgusu da, bu ilkeye dayanacaktır: artık, ulus, "ulusal güçleri yapıcı", "ulusal istenci egemen" kılarak, kendi yazgısını, bizzat kendisi çizecektir.

Asri Bir Heyet-i İçtimaiye Olmaya gelince: ulus/ulusal egemenleşme/"karar"ı kendi vererek, ulusal yazgıyı bizzat kendinin çizmesi yöntemi, "çağdaş bir toplum" bileşimi getirir.

"Aydınlıklar Çağı'nın İlkelerine Sarılma: Yukarılarda, greko-latin'den başlayan bir gelişim sürecini, Türkiye ve Türklerin, bizzat yaşamamış olmalarından gelen zorluğunu deyimlemiştik. Ama, Türkiye ve Türklerin, 200 yıldır izledikleri gelişim çizgisi, bizzat yaşanarak yaratılmış olmasa da, Aydınlıklar Çağı'nda özetini bulan gelişim sürecinin verilerini, özümseedikleri de belli olmaya başlamıştır.

Özümsenen, şudur: usa dayanma/ancak bilimin yol göstericiliğini kabul etme/ bu ikisinin zorunlu sonucu olarak, eskilleşmemiş hurafelerden arınmış bir kültür ve moral değerler demetine itibar etme...

Asri Bir Heyet-i İçtimaiye Olma. İşte, Türkiye ve Türkler; uluslaşarak —ulusal egemenleşerek— ulusal yazgıyı belirtme tekeline kendine hasrederek, us/bilim/hurafesiz kültürel ve moral değerlere itibar yöntemi ile, her yönden çağdaş bir toplum birimi olmayı başarabilir.

Nitekim, böylelikleri uygulayacaktır ki, Türkiye ve Türkler kendilerine “çağdaş toplum” olma düzeyini getiren bir çifte özgürlüğü (ve onun gereklerini) elde edebilmişlerdir:

a) Kapalı Toplum olmaktan kurtuluş özgürlüğü: artık, insanın bütün kurumlarıyla birlikte, bir kapalı toplumluktan azadeliği yolu açılmıştır.

b) Ve bir Açık Toplum’un yapılarına yönelinmiştir. Bunlar:

— Hilafetsiz/Sultansız bir yapıdır, yani Cumhuriyet’tir.

— Sorumlu iktidar’ın, mutlaka, seçimden çıkmasıdır.

— Alternatif İktidar’ın da (yani muhalefet’in de) aynı seçimle oluşması, ve geleceğin iktidarı olabilmek için, tam bir serbestlik ve rahatlık içinde çalışabilmesidir.

— İktidar’ın da/muhalefetin’de, bütün sosyo politik dinamiklerin de “İNSAN HAKLARI İLE BAĞLANMASIDIR”.

Bu “İnsan Hakları” ile bağlanma zorunluluğunun çağdaş anlamını bir kez daha vurgulamadan, incelememizi bitiremiyorum: “İnsan Hakları” ile bağlanmak; önce, insan haklarının “yapma” dediklerini yapmamak, ve aynı zamanda da, insan haklarının “yap” dediklerini, mutlaka, yapıp yerine getirmektir.

Bir başka deyimle, insan hakları ile bağlanmak, şu demektir:

İktidarlar, her şeyi yapabilirler; insan haklarını ihlâl edemezler. Bu hukuk devletidir, hukukun egemenliğini kurmadır. Hatta, kuramında sınırsız olan “ulusal egemenlik”in dengelenmesidir.

İktidarlar, bir çok görev ve işlevden arındırılabilirler; fakat, insan haklarını gerçekleştirmek —yerine getirmek— sağlamak “İŞLEVİ”nden azade kılınamazlar. İktidarların TEMEL SINIRI insan hakları olduğu gibi, TEMEL İŞLEVİ de, gene insan haklarıdır.

Yani “Çağdaş Dönem”, her noktadan insan hakları ile çevrili iktidarlar” dönemidir.

Bir de şu noktayı belirtmede ısrar etmek gerekir:

Bütün siyasal yapıların "uluslararası bütünleşme" denen bir süreç içinde, aynı değerlere yönelme dönemi doğmuştur.

Birleşmiş Milletler'in Evrensel Bildirgesi, bu bileşimi kurmanın bir ögesidir. Kimi eksiklikleri de olsa, uluslararası bütünleşmenin ilk birleşik "norm"ları, onun ve o koşutlukta olan dizi-dizi "uluslararası insan hakları belgeleri"ndedir. Söz konusu evrensel bütünleşmenin ögeleri, sonsuz bir gelişim sürecinde, bu belgelerde yer almıştır, yer alıp duracaktır.

Türkiye'de, yukarılarda gösterdiğimiz ilkelerin yanında, "asri bir heyet-i içtimaiye" olmanın ögelerini ve gizlerini, bundan sonra, insan hakları üzerindeki bu belgelerde bulacaktır.

Bütün bu belgelerin ruhu da, kendi çağdaş anlamını, ancak, us-bilim-onlara dayalı bir kültür içindeki "İNSAN KAVRAMI"nda bulunur. İstenci özgür; gönlü başkalarına sevgi ile dolu; konsensüslere açık bir insan kavramında...

Haydin, bu "İNSAN"da buluşalım; Türkiyemizde, bu insanı yaratma/geliştirme işlevinde buluşalım.